

III.

Fra Kirketvangens Tid.*Ved Vilhelm Bang.*

Provst L. Koch har i K. S. 3. R. V, 668 ff. givet en kort, men meget oplysende Meddelelse »om Anvendelsen af Christian VI's Helligdagsanordning«. Senere har Pastor V. Bang tilstillet Red. udførlig Afskrift af de Aktstykker, hvorpaa Provst Koch støtter sin Meddelelse, og som findes i den ledreborgske Mnskr.-Saml. Fol. Nr. 395. Det hele kan ikke optages her; men nogle af Brevskaberne kunne dog fortjene at læses i deres Helhed. — Vi erindre da først om, at Præsten ved S. Michels Kirke i Slagelse, M. Johan

Barscher, 1736 ell. 37 havde indgivet Klage over, at nogle af Sognets Beboere, Garver Zach. Bendsen, Mr. Niels Stub og Birkeskriver C. D. Nissen¹⁾, der alle tilhørte den pietistisk-herrnhutiske Retning, i længere Tid havde forsømt Kirken, hvorfor de af Byfogden vare idømte store Bøder. I den Anledning indkom følgende Skrivelser:

Red.

1.

Venligst Gjensvar paa Velædle Hr. By-Fogdens Requisition.

Jeg tilstaaer gjerne, at jeg ikke i et halvt Aars Tid har været her i St. Michels Kirke, og min Kjæreste ikke heller, som ungefær og er den Tid, han hehager at melde udi sin Requisition. Aarsagen, hvorfor jeg og min Kone ikke har søgt St. Michels Kirke udi saa rum Tid, er denne, at mange Gange, naar vi har været udi Kirken og vilde opbygges med hinanden udi den saakaldede Guds-Tjenestes Holdelse, er vi mere bleven nedbrudt end opbygget derved, siden vi der ikke med nogen Frugt og Nytte har kunnet høre Ordet eller har fundet den Føde og Undervisning for vore beknyttede Sjæle, som vi har higet og længtes efter, men tværtimod ved mange Forbandelser og af Præsternes Larmen og Skjælden af Prædike-Stolen er bleven forbitret udi Sind og Gemytte, hvorved Guds Hellige Navn bliver bespottet og Menneskene forvirret; har derfor fattet os udi Stilhed og udi vores Hjærtens Enfoldighed og Oprigtighed for Gud og i hans allerhelligste Aasyn, nemlig for os selv, dyrker og tjener Gud udi vores eget Hus efter den Aand og Naade, Gud selv ved sin Hellig-Aand for sin Søns Jesu Christi Skyld vil meddele os til hans Æres Udbredelse og til vores timelig og ævig Velfærds Forfremmelse i Christo Jesu vor Herre. Nu veed jeg og, at vores allernaadigste Arve-Herre og Konges Intention er herudi denne, at han vilde udrydde og dæmpe Ugudeligheden af Lande og Riger, men gjerne under dem Fred og Frihed, som udi Stilhed og

¹⁾ Tidligere Lærer ved Waisenhuset, s. foran, S. 79 ff.

paa den Maade, som de bedst veed og kan, udi Hjærtens Enfoldighed og Oprigtighed dyrker og tjener den alene vise, kjærlige og barmhjertige Gud, hvorfors jeg allerunderdanigst med Bøn og Begjæring formoder, Hans Kongl. Maytt. forunder mig Fred og Frihed udi denne Sag, ikke at handle imod min Samvittighed, af hvilken Grund jeg formoder, Hr. By-Fogden ikke haver Aarsag at tiltale mig, forblivende

Velædle Hr. By-Fogeds

Slagelse d. 10 Maji 1737.

Tjenstforbundne Tjener

Niels Sørensen Stub.

2.

Herpaa meldes efter Begjæring til tjenstlig Gjensvar: det er en meget forvendt og underlig Sag i denne Verden. Jeg har været en med de flittigste St. Michels Kirkes Kirkegængere, som tilstrækkelig kan bevises; jeg har været nidkjær og om muligt nidkjærere end den, der faaer Løn og skal endelig drive til Kirken for sine Aarsagers Skyld.

Alt det har jeg funden mig slet ved, og meget bedraget i mig selv; er og i sig selv en hel slet Christendom, naar det alene derudi bestaaer at gaae til Kirke; thi jeg finder, det var en let Christendom, om det bestod derudi: at gaae til Kirke. At jeg nu ikke, og en Tid lang ej har gaaet i St. Michels Kirke, har jeg stor Aarsag til; og de, som anraaber Andre dertil, har givet mig den første og største Anledning at blive derfra; det jeg mig yderligere vil og skal forklare, naar Hans Kongel. Majest. eller Høje Øvrighed mig det befaler. De Personer, som ere i mit Hus, ere mine Venner og Bekjendte fra min Ungdom af, har deres Pas og Rigtigheder, ere og af Hans Kongl. Majest^e. Bekjendte, og tilladt at opholde sig, hvor de finder for godt at være.

Jeg er Velvise Hr. Raadmands

Slagelse d. 10 Maji 1737.

tjenstskyldigste Tjener

Z. Bendsen.

3.

At undgaae megen Vidtløftighed vil jeg forbigaae de mange Ting, mig gives Anledning til at besvare i forestaaende, saavel Hr. Provst Mag. Barschers Angivelse og

Beskyldning, som By-Fogden Hr. Raadmand Harrings derpaa følgende Requisition, og aleneste for denne Gang efter Begjæring til tjenstlig Gjensvar melde dette: — At Hr. Provsten meget vel er bevidst Aarsagen til min Udeblivelse fra den i hans Attest ommeldte Kirke ikke at være lige med deres, hvorved (efter den paaberaabte Kongl. allernaadigste Forordnings Ord af 12 Martii 1735) Guds Ære forringes og hans allerhelligste Ord bespottes og foragtes, men af en langt anden, dog høj betydelig Beskaffenhed, den jeg ikke her, men vel, om høj Øvrighed det befaler, bør og skal allerunderdanigst tilkjendegive, især Aarsagen, hvorfor jeg, om end undertiden andensteds, dog just ikke gaaer i St. Michels Kirke; men saa længe bør jeg være stille for alle Mennesker, ligesom altid for min Gud. — Og Hr. By-Fogden skal ikke kunne bevise, at jeg haver i den Tid, jeg har været her i Byen, brugt med de Fleste enten Søn- eller Søgen-Dage til nogen slig usømmelig og skammelig Opførsel, som kunde give hannem Aarsag til at øve sin Politi-Mesters Embedes Magt imod mig, enten i Anledning af den paaberaabende eller andre vores dyrebare og gudfrygtige Konges Forordninger, der af højpriselig Omhu vil have Ugudeligheden (som desværre øves her iblandt os af altfor mange) afskaffet og ikke ømme Samvittigheder tvungne og behersket. Hvorfore jeg og allerunderdanigst underkaster mig Højst^{bt}. min allernaadigste Konges Naade, som indtil denne Dag (hvorfor Hans Mayst. være velsignet i Tid og Evighed!) haver forundt mig og Enhver Frihed til at tjene Gud efter den Overbevisning, som den fromme Gud af sin inderlige Kjærlighed forunder til en god Samvittigheds Vidnesbyrd for ham, der skal dømme den saa dyrekjøbte Sjæl. Men som jeg engang haver overgivet mig med Liv og Gods til Hans Maysts. Tjeneste, saa er jeg og pligtig til altid at fremlægge det, naar mig det ellers allernaadigst befales. For det øvrige refererer jeg mig til den Erklæring, jeg d. 19 April 1736 til Hans Excellence Høj- og Velbaarne Hr. Geheime-Raad og Ober-Secretaire von Holstein underdanigst paa Befaling haver given¹⁾).

Slagelse d. 10 Maji 1737.

C. D. Nissen.

¹⁾ Denne Erklæring er ikke funden.

4.

Stormægtigste, Allernaadigste Arve-Herre og Konge.

Den Samvittighedsfrihed, Deres Kongl. Mayt. af høj-kongl. Naade og Mildhed haver saa kiendelig forundt os siden afvigte Aar, da vi af Byfogden her i Byen Slagelse blev søgt for Bøders Betaling angaaende Kirkegangs Forsømmelse, og vi derom at vorde befriet gjorde allerunderdanigste Ansøgning, ligesom vi og til nu have hensiddet i Stilhed, hvorfors vi allerunderdanigst takker og velsigner Deres Majt., giver os herunder den underdanig Dristighed for Deres Maytt. atter at andrage, det Byfogden igien for kort siden har (det vi ey andet veed af egen tiltagen Myndighed) begyndt med Requisition at fordre af os under megen Trusel en Hoben Bøder, hvilke vi uden Ophold til ham for ommeldte Sag skulle betale, med mindre vi kunde forevise for dessens Befrielse Kongl. allernaadigst Dispensation; da, som vi vist ere forsikrede, Deres Kongl. Mayst., ikke vil tvinge nogen Samvittighed, men forunde Enhver den Frihed, som Gud giver, saa bønfulde vi til Deres Mayst. at vi for slig Under-Øvrighedens Tiltale og Truseler, hvorved Deres Maysts. uindskrænkede Magt misbruges, maatte formedelst Deres Maysts. sædvanl. Naade vorde allernaadigst befriet i de Ting, som angaaer Samvittigheden, hvorover den Høyeste alene byder, allerhelst vi i al Stilhed og underdanig Lydighed ere omhyggelige for at efterleve alle verdsl. Love og være al Øvrighed underdanige i Herren, hvorimod vi saa meget des mere forvente Deres Maysts. allernaadigste Forsvar og Beskiærmelse, som vi stedse under dagl. Forbønner leve i allerdybeste Soumission

Slagelse d. 8 Julij 1738. Deres Kongl. Mayestæt,

Vor allernaadigste Arve Herre og Konges
allerunderdanigste Tienere og tro Undersaatter

Z. Bendsen. Niels Sørensen Stub. C. D. Nissen.

5.

Herpaa indhentes General-Kirke-Inspektions-Kollegiets Erklæring, der lyder saaledes:

Stormægtigste, Allernaadigste Arve Konge og Herre.

Deres Kongelige Majestæt er formodentlig ey ubekiendt, at trende Mænd i Slagelse, nemlig Birkeskriveren C. D. Nissen og tvende Borgere, Zacharias Bendsen og Niels Sørensen Stub alt nogle Aar har entholdet sig fra den offentlige Guds-tieneste. Disse 3de Personer andrage udi det herhos følgende allerunderdanigste Memorial til Eders Kongelige Majestæt, som de til General-Kirke-Inspectionen har adresseret, hvorledes Byfogden i Slagelse atter fordrer af dem en stor Summa Penge for hellig Brøde, eller og at de derfor skal skaffe Eders Majestæts allernaadigste Resolution til deres Befrielse, hvorfor de allerunderdanigst anholde om Eders Kongelige Majestæts allernaadigste Beskiærmelse ved den Samvittigheds Frihed, som de formene, at Gud og Eders Majestæt dem hidtil har forundt.

At denne Post af Byfogden paany urgeres, det er egentlig denne Gang hverken Præsternes eller Byfogdens Drift, men reiser sig formodentlig alene af de ved Rente Kammeret giorte Notater over Sagefald og andre uvisse Indkomster; hvor Renteskriverne ey kan andet end udsætte Byfogden til Ansvar alle de Helligbøder, som findes af Præsterne at være angivne og ey af Eders Kongelige Majestæt Selv ved allernaadigste Resolution eftergivne, eller ganske inefigible.

Vi indstille det altsaa i dybeste Soumission til Eders Kongelige Majestæts allerhøieste Godtbefindende, hvorledes med denne Post skal forholdes.

Imidlertid understaae vi os i allerstørste Ydmyghed at forestille, at ihvorvel vi bør holde det for en utilladelig Samvittigheds Tvang, om nogen ved udvortes Tvang vilde obligere andre at ansee nogen udvortes Ting, om det end var den udvortes Guds Tieneste, imod sin Overbeviisning, for noget gudeligt eller Gud takkeligt; vi holde det for aldeles unyttigt, at Præsterne paa Prædikestolen med ubetænksom Nidkiærhed gaae løs paa saadanne skrøbelige Gemytter, der ey ved Bulder og Larmen, men alene ved Sagtmodighed og Overbeviisning kan bringes paa bedre Tanker. Saa dog siden det er at befrygte, at mange onde og vanartige Ge-

mytter under Skin af øm Samvittighed vil af Skræmt følge deres Exempel, som heri have en for dem og for os bedrøvelig Sandhed til Grund i deres Afskillelse; alene paa det de derved kunde des bedre rive sig løs fra at høre Guds Ord og undgaae Præstens Formaninger, det ey heller er at nægte, at slige enten skrøbelige eller hyklerske Mennesker er, ligesaavel som andre, Eders Kongelige Majestæts Under-saatter, der bør holde sig Loven aldeles efterrettelig; saa indstilles det allerunderdanigst, om ikke disse 3de Supplicanter de præterito allernaadigst for Helligbrøde og al anden Tiltale for denne deres Afhold fra Gudstienesten maatte befries; men derimod de og alle ligesindede ved Stifts Amtmanden anbefales og tilholdes, af Lydighed for Loven og Eders Majestæts Befaling, at have Stole Stader i Kirken og iblant der at indfinde sig i Prædiken, ligesom de bør at indfinde sig paa Raadstuen, naar det af Øvrigheden tilsiges; da Bispens tillige kunde allernaadigst anbefales at injungere Præsterne, i hvis Menigheder slige Personer leve, at de i Fremtiden ey anfører dem til Helligbrøde, som af en sand eller foregiven Samvittigheds Tvang ey idelig søge Kirken, naar de sig ey aldeles og bestandig derfra entholde; saa og entholde sig fra alle saadanne Expressioner, hvorved slige mod vor Gudstieneste og den udvortes Brug af Naadens Midler præoccuperede Gemytter ey kan overbevises, men vel videre opirres; men alene i Enerum og al Kiærlighed at handle med dem, saa ofte de forhaabe at vinde noget hos saadanne Siæle.

Vi indstille alt til Eders Kongelige Majestæts allernaadigste Behag, og forblive med største Veneration indtil vor Død

Eders Kongelige Majestæts
allerunderdanigste og tro
pligtskyldigste Tienere

Holstein. A. Hojer. P. Hersleb. J. B. Bluhme. M. Hviid.

General-Kirke-Inspections-Collegium 14 Aug. 1738.

Her paa har Kongen skrevet følgende Resolution:

Vi aproberer hermed i alt allernaadigst General Kirke Inspections sentiments, og vil at det i allemaade skal forholdes, med disse 3de forbenævnte Personer.

Friederichsborg d. 15. Augusti 1738.

Selve Kongebrevet, der blev udstedt 22 August 1738, er en ordlydende Gjengivelse af G. K. Insp. Kollegiets ovenfor anførte Erklæring. Under samme Datum udstødtes i den Anledning Skrivelser til Stiftsamtmænd Nic. v. Gersdorff og til de Deputerede for Finanserne og Committerede i Cammer-Collegio. Resultatet blev altsaa, at de tre Mænd slap for Bøder og videre Tiltale.
